

INKLYUZIV TA'LIMNI RIVOJLANISHIDAGI XALQARO TAJRIBALAR

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Pedagogika fakulteti Maktabgacha ta'lim yo'nalishi

1-kurs talabasi Shomurodova Elnora G'ayrat qizi

2-shomurodovaelnora8@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada inklyuziv ta'limning xalqaro rivojlanish tajribalari, xususan BMT, UNESCO tashabbuslari va Salamanca deklaratsiyasi asosida shakllangan yondashuvlar tahlil qilingan. Rivojlangan davlatlar tajribasi asosida O'zbekiston ta'lim tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish yo'nalishlari ham yoritilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'limni samarali joriy etish uchun pedagoglarning malakasini oshirish, infratuzilmani moslashtirish hamda jamiyatda ijtimoiy ongni o'zgartirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, maxsus ehtiyojli bolalar, Salamanca deklaratsiyasi, UNESCO, BMT, pedagogik innovatsiya, ijtimoiy integratsiya, ta'lim tizimi, xalqaro tajriba, ijtimoiy adolat.

“INTERNATIONAL EXPERIENCE IN THE DEVELOPMENT OF INCLUSIVE EDUCATION”

Annotation: The article analyzes international experiences in inclusive education, particularly the approaches formed based on initiatives by the UN, UNESCO, and the Salamanca Declaration. It also highlights directions for developing inclusive education in Uzbekistan, drawing on the experience of developed countries. The results emphasize that improving teacher qualification, adapting infrastructure, and changing public perception are key to implementing inclusive education effectively.

Keywords: *inclusive education, children with special needs, Salamanca Declaration, UNESCO, UN, pedagogical innovation, social integration, education system, international experience, social justice.*

“МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ РАЗВИТИЯ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ”

Аннотация: *В статье анализируется международный опыт инклюзивного образования, в частности подходы, сформированные на основе инициатив ООН, ЮНЕСКО и Саламанской декларации. Также показаны направления развития инклюзивного образования в Узбекистане с учетом опыта развитых стран. Результаты исследования подчеркивают важность повышения квалификации педагогов, адаптации инфраструктуры и изменения общественного сознания для успешной реализации инклюзивного образования.*

Ключевые слова: *инклюзивное образование, дети с особыми потребностями, Саламанская декларация, ЮНЕСКО, ООН, педагогические инновации, социальная интеграция, система образования, международный опыт, социальная справедливость.*

Kirish. Inklyuziv ta'lim — bu barcha o'quvchilarga, jumladan jismoniy, ruhiy yoki ijtimoiy cheklovlari bo'lgan bolalarga ta'lim olish imkonini beruvchi tizimdir. Ushbu konsepsiya 1990-yillardan boshlab xalqaro ta'lim siyosatining asosiy yo'nalishiga aylandi. Inklyuziv yondashuvning maqsadi barcha bolalarni umumiy ta'lim jarayoniga jismonan va ijtimoiy jihatdan jalb etishdan iboratdir.

Asosiy qism. Inklyuziv ta'limning tarixiy rivojlanishi uch bosqichni o'z ichiga oladi: segregatsiya, integratsiya va inklyuziya. Dastlab nogiron bolalar alohida maxsus muassasalarda o'qitilgan. 1975-yilda AQShda qabul qilingan Education for All Handicapped Children Act (IDEA) orqali har bir bolaga umumiy maktab muhitida o'qish huquqi berildi. 1994-yilda UNESCO tomonidan qabul qilingan Salamanca deklaratsiyasi inklyuziv ta'limni global siyosat darajasiga olib

chiqdi. 2006-yilda esa BMT tomonidan tasdiqlangan Nogironlar huquqlari to'g'risidagi konvensiya (CRPD) ushbu sohada xalqaro normativ asosni yaratdi.

Inklyuziv ta'lim nazariy jihatdan turli pedagogik va ijtimoiy modellarga asoslanadi. Masalan, Oliver (1990) tomonidan ishlab chiqilgan ijtimoiy model nogironlikni shaxsning emas, balki jamiyatdagi to'siqlarning natijasi sifatida talqin etadi. Booth va Ainscow (2002) tomonidan yaratilgan Index for Inclusion modeli esa ta'lim muassasalarining siyosiy va madaniy muhitini o'zgartirishni taklif etadi. Florian (2008) va Mitchell (2014) tadqiqotlari o'qituvchilarning "inclusive pedagogy" yondashuvini rivojlantirish zarurligini ta'kidlaydi.

Inklyuziv ta'limni rivojlantirishga xizmat qiluvchi asosiy xalqaro hujjatlar — Salamanca Statement (1994), CRPD (2006), va Incheon Declaration (SDG 4, 2015) hisoblanadi. Ularning barchasi "barcha uchun sifatli ta'lim" tamoyiliga tayanadi.

Rivojlangan davlatlar amaliyotida:

- AQShda Individualized Education Program (IEP) tizimi har bir o'quvchining shaxsiy o'quv rejasini belgilaydi.
- Finlyandiyada uch bosqichli yordam tizimi — umumiy, qo'shimcha va maxsus yordam shaklida yo'lga qo'yilgan.
- Buyuk Britaniyada Index for Inclusion modeli keng qo'llanmoqda.
- Avstraliyada esa inklyuziv siyosat davlat va hududiy darajada muvofiqlashtiriladi.

Shu bilan birga, inklyuziv ta'limni amalga oshirishda bir qator muammolar mavjud: resurslar yetishmasligi, o'qituvchilar malakasining pastligi, hamda jamiyatdagi stereotiplar. Ba'zi davlatlarda qonunchilik bazasi mavjud bo'lsa-da, amaliyotda uning samaradorligi past darajada qolmoqda.

O'zbekiston sharoitida esa so'nggi yillarda inklyuziv ta'lim davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylandi. 2020-yilda qabul qilingan "Ta'limni 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi" da inklyuzivlik asosiy tamoyil sifatida

belgilandi . Bugungi kunda o'qituvchilarni qayta tayyorlash, ijtimoiy ongini o'zgartirish, infratuzilmani moslashtirish yo'nalishlarida faol ishlar olib borilmoqda.

Xalqaro tajriba tahlili shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'limni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun quyidagi omillar muhim ahamiyatga ega:

- o'qituvchilarning maxsus pedagogika va psixologiya bo'yicha tayyorgarligini kuchaytirish;
- maktab infratuzilmasini moslashtirish va texnik vositalar bilan ta'minlash;
- ota-onalar va jamoatchilik o'rtasida ijobiy ijtimoiy qarashlarni shakllantirish;
- fanlararo integratsiyani kuchaytirish (pedagogika, psixologiya, tibbiyot);
- davlat siyosatida inklyuzivlikni ustuvor yo'nalish sifatida belgilash.

Inklyuziv ta'lim — bu inson huquqlari, ijtimoiy adolat va teng imkoniyatlar tamoyiliga asoslangan global ta'lim islohoti. Rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, inklyuzivlikka faqat maxsus maktablar orqali emas, balki ijtimoiy tafakkurni o'zgartirish, pedagoglarni tayyorlash va ta'lim muhitini moslashtirish orqali erishiladi.

1. Inklyuziv ta'limni joriy etish bo'yicha o'qituvchilar uchun maxsus malaka oshirish dasturlarini ishlab chiqish.
2. Ta'lim muassasalarida infratuzilmani nogiron bolalarga moslashtirish.
3. Inklyuzivlik tamoyillarini milliy o'quv dasturlariga integratsiya qilish.
4. Tibbiyot, psixologiya va pedagogika fanlari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish.
5. Jamiyatda nogironlikka nisbatan ijobiy ijtimoiy madaniyatni targ'ib qilish.

Xulosa. Inklyuziv ta'limning rivojlanishi inson kapitalining yuksalishiga, barqaror ijtimoiy taraqqiyotga va har bir insonning o'z salohiyatini to'liq namoyon etishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Booth, T., Ainscow, M. (2002). Index for Inclusion: Developing learning and participation in schools. Bristol: CSIE.
2. Chambers, D., Forlin, C. (2021). An Historical Review from Exclusion to Inclusion in Western Australia. *Education Sciences*, 11(3), 119.
3. UNESCO. (1994). The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education. Paris: UNESCO.
4. Florian, L. (2008). Inclusive pedagogy: New insights into a policy for inclusion. *Cambridge Journal of Education*, 38(2), 205–221.
5. Mitchell, D. (2014). What Really Works in Special and Inclusive Education. London: Routledge.
6. Oliver, M. (1990). The Politics of Disablement. London: Macmillan Press.
7. United States Department of Education. (1975). Education for All Handicapped Children Act. Washington, D.C.
8. United Nations. (2006). Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD). New York: UN Publishing.
9. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. (2020). Ta'limni 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to'g'risida PQ-4884-son qarori. Toshkent: Lex.uz.
10. European Agency for Special Needs and Inclusive Education. (2018). Teacher Professional Learning for Inclusion (TPL4I). Odense, Denmark.